

HOMELAND

MARCIN PINIAK

OJCZYZNA

MARCIN PINIAK

www.off-press.org

2010

translated by

Marek Kazmierski

At first, I only saw the face. A delicate smile reflected in the window of the underground carriage I was riding. The eyes of a spirit. The one who visited me several hours later - dressed in a khaki uniform, it saluted and stood there in silence. Heavy drops of rain fell from us, right into the earth beneath our feet, smelling of spring.

In the morning, I knew time had come to tell his story.

SALT OF THE EARTH

The first thing you see is a frost-covered window, and a copper kettle purring on an ancient stove. Zygmunt's wrinkled, work-worn hands carving the sign of the cross in a loaf of bread. In the distance, the skeletons of trees swaying, weighed with snow, and a crystal clear, crystal cold sky. Silence. Up over an ancient television set a picture of the Virgin Mary with babe held at her breast, and beside them a calendar, its pages falling like leaves. Each day, he pulled another loose, and tossed it into the stove. Then he took the bucket out to the well, a small, copper-coloured dog scampering round his legs. When he did visit his daughter and grandchildren in the big town, the mutt waited for him at the

village bus stop. Since Aniela's departure, there was only the two of them left. The days went by slowly, filled with labour and visits to the cemetery, where she waited for him, where all formalities had been settled. A bow to the priest, who left church after mass in a pair of wellies to check on his bovine flock.

Shopping in the local co-op, for bread, matches, salt. He had been limping since the war, unable to go any distance without his pushbike. He was lucky to still have the leg, thanks to a German surgeon who worked on it after he was taken into captivity, following the fight over Warsaw. He had saved the limb, a master of his craft. When the weather changed, the limp tore at him, helped only by applications of Zygmunt's medicinal nut paste.

- The War? Waste of breath, sir, terrible. Everything in that Warsaw a mess. Blood ran down the gutters. I was a marksman, on a CKM heavy machine gun. A grenade struck us, tearing Władzio to shreds, same with Jozek, from Starachowiec, nearby. Good lads, they were. I was the only one left, even if crippled somewhat. But I can't complain. The Germans are people too. Bauer saved my Aniela from prison when they were taking her down to be shot...

Aniela had been his wife. Eight years now, resting down in the earth. They had met in Germany, in the camps. Got married, secretly, in a hay field. After the war, they repeated the ceremony, properly, with a priest, with rings, guests and a reception, there beneath that big conker tree, out the front of the house.

- They had locked her in prison for the dress she was wearing, sir. She'd got some spare material from a German lady. That was the only source then. Nazi gendarmes stopped her as she was passing through the village in that damned dress. Straight into a cell, up the her knees in water. She was as good as gone. They treated people like dogs, worse even. That German, the one I was working for, he was a decent sort. When the Russians came in, I was given a gun and told, that if I want, this Rudolf Bauer - that was his name, I think - was mine to finish off. No, I said. I won't kill, he's a good man and you do nothing to him neither, 'cause when the hour of need came, he took some ham and vodka and bartered my Anielka out of that prison. After that hellhole, she stuffed herself silly - almost died of it. They ruined her health in there...

He'd spent a few months in a camp himself, near Frankfurt. Digging the earth day in, day out. The rains had turned it to hard clay. Boiled broccoli for lunch with black bread. Those who could no longer dig would be thrown head-first in that mud, held down with a Nazi boot, until they suffocated. Not worth wasting bullets on. Rudolf rescued him too. Aniela was working for the German woman two villages further along. That's how they met.

"Polska" - he remembers the road sign when, after the liberation, they were making their way back on carts loaded with their "worldly goods", Lord have mercy. He didn't want to come back, what with the rumours about the kind

of freedom they were heading into. But she wanted to go home, to her father and the farm. The house had a yard out front and a few hectares of good soil. She bore him three children. Six of her siblings had to be taken care of too. With two bare hands, nothing else, he paid for everything. The earth, sir, she's our mother. She gives us life, and we must look after her in return...

THE WHITE HORSE

The summer gave bountiful harvest that year. The ghosts sent down their blessings, thick waves of wheat strands dancing on the breeze. The orchard smelt of apples, heaped high in wicker baskets. The old mare stood patiently by the cart, while Zygmunt sharpened his scythes on the stump of the birch tree. Aniela was baking cakes and washing strawberries to go with the dumplings. Plumes of grey smoke burst forth from the summer kitchen chimney stack. In the tin pail fresh, morning milk waited, hens being chased round the courtyard by a wily cockerel. A huge barn, wide open back and front, and beyond its gates, to the south, acacias and then fields. The sun vanished behind the horizon, turning everything red. There was slaughtering going on in the farm next door, the neighbour's daughter getting hitched. The courtyard was filled with the aroma of smoked ham.

It was early to bed, and rise at dawn. He would get on his bike and do his rounds. That's when she liked to sit in an armchair in the small room and smoke. He chided her for it. Other times she would take the prayer book in her hands and, in silence, sit there with her eyes closed, motionless. Remembering how she fell to the ground when her mother died suddenly. Wild howls, all the way up to heaven. Hair being torn from its roots. A crippled father and seven little rascals to look after. She was nine then. Had to teach herself everything. There was no time left for anything else. Little Anielka wanted to go to school, but that had to end at third grade. Only one of the brothers managed to finish his studies. Then he became an officer and they tattooed a number on his hand in Auschwitz. By some miracle, he managed to escape when being transported to a worksite.

Their son, Rysiek, who drives longdistance lorries, looks after them. Brings them Ciociosan wine and tinned syrups and cigarettes, and recently even a cooker from West Germany, big enough to bake up to three sugar loaves at once. He remembers how Zygmunt, when little Rysio was still at school, punished him unjustly, a teacher accusing him of stealing a classmate's fountain pen. For hours he'd had to kneel on a bag of dry peas, his hands weighed down with bricks, cheeks running with tears, as he screamed at his father that it was a lie. And so it turned out in the end. Even the school governor apologised to Zygmunt in person.

It was a blow, to have punished his son unjustly. He bought him a new fountain pen to take to school and went out into the fields to weep, for having hurt his own kin.

- Zygmunt has a heart of gold, but he's a nervous sort and hard on himself - she used to say.

When she was dying, after the stroke, in and out of consciousness, he took her strongly by the hand and said:

- Wife, if you can hear me, please look at me...

And she then, as he spoke, turned her head his way and did look at him, and a moment later she expired and her hand turned cold in his grasp. That day everything changed, and he did not look at any other women, though he could have, for when he was living with his daughter in town later, he had several proposals. They took him to live up in town, because he got awful ill and if they hadn't come to visit just then, he would have been gone for certain. But it was no life in those concrete cages, with all those staircases. Comfy enough, for sure, close to the loo, just the other side of the wall, water on tap, gas, not like it was back on the farm. Maybe better even for a man's later years. Hard to call.

Sometimes, he liked to go down to the station, where they boarded the trams. He would sit on a bench and could not get his head round how different the world had become - modern, hectic and nervous somehow. It was good to think he didn't have long to go, because he couldn't understand much any more and there was no place for him either, what with people talking to each other on phones without cables across the world, or his grandson showing him photos on a computer screen, though his eyes could hardly see. It was all too much.

There, on the farm, the night was deaf and stars shimmered in the sky. Sometimes on a Saturday, they would sit on old acacia logs near the road and tell magic tales. Aniela told one about a white, wild horse, its long mane trailing behind it on the wind. That was the spirit of this land. A clean as a tear. Zygmunt, when the earth started vanishing beneath mists at dusk, would see spooks and apparitions. They ran across bales of hay real quick, and the dogs went mad. The ghosts of the dead would enter their courtyards, where doors were guarded by crosses and hanging garlic cloves. When people are good and respect the land, that's when the good ghosts appear, and the bad ones keep away. But all that is gone now, people no longer believe, no longer see and think they are smarter, having big televisions. Sometimes he would go out on the balcony in that big town and look at the rows of windows, all lit up with the glow of those screens. Something had finished, and he felt that his time was coming.

All Saints Day. Zygmunt standing again in what had once been his field, tears in his eyes, the house gone, only a broken picture of Christ in a boat lying on the razed ground, reaching some ill-defined shore. Somewhere beneath the rubble of his home lie his medals, in their red boxes, and his green veteran's

uniform. The courtyard is covered with weeds and in the barn, suspended from ropes, hang Aniela's dresses, the material weathered by the rains. The well had dried up, and the wind had toppled the fences. There were cows grazing in his field, rented out now, and the road was lit by a newly erected lamppost. His friends no longer visited the cemetery, seeing as they are there already. Time running its course.

The day of his funeral. An army banner and the priest's faltering voice. A handful of earth from his own field hit the lid of his coffin with a dull thud. The air behind the barn hung heavy, the young willows bowing in mourning.

The family talked about circumstances and aspects of the will. Only memory remained - two small pebbles and reflections on the face of Christ as his boat finally hit shore.

MARCIN PINIAK Prose writer, journalist, photographer.

www.piniak.org

Najpierw zobaczyłem jej twarz. Delikatny uśmiech na szybie wagonu metra. Oczy aniota. On odwiedził mnie kilka godzin później - ubrany w mundur koloru khaki, zasalutował i stał w milczeniu. Sływały po nas ciężkie krople deszczu, a ziemia pachniała wiosną.

Rankiem wiedziałem już, że czas opowiedzieć tą historię.

Sól ziemi

Pierwszy obraz to pokryte szronem okno i bulgoczący na starej kuchni miedziany czajnik. Jego pomarszczone spracowane ręce rysujące nożem znak krzyża na bochenku chleba. W oddali falujące szkielety drzew pokryte śniegiem i kryształowe zimowe niebo. Cisza. Nad starym telewizorem Maryja z dzieciątkiem u piersi, a obok kalendarz, który gubił dni jak liście. Co rano on wydierał jedną kartkę i wrzucał do pieca. Później szedł z wiadrem po wodę do studni, a wokół jego nóg radośnie krzątał się mały rudy pies. Kiedy wyjeżdżał do dużego miasta do córki i wnuków ten kundel wyczekiwał go na przystanku PKS-u. Od kiedy Aniela odeszła byli tylko we dwójkę. Dni mijały wolno wypełnione pracą i wizytami na cmentarzu, gdzie ona czekała na niego, a formalności były już załatwione. Ukłon dla księdza, co po mszy chodził w gumiakach i doglądał krów.

Zakupy w spółdzielni - chleb, zapałki, sól. Od wojny kulał na lewą nogę, bez roweru ani rusz. Byłby jej nie miał gdyby nie niemiecki chirurg, jak go wzięli w niewolę po obronie Warszawy. On mu tę nogę uratował, znał się chłop na robocie. Kiedy się pogoda zmieniała to cholernie go rwał ten kulos, musiał Zygmunt ją maścią z orzechów smarować.

- Wojna, szkoda gadać Panie, straszne. Wszystko na oślep w tej Warszawie. Krew rynsztokami płynęła. Ja byłem celowniczym przy CKM-ie, jednak granat nas trafił to tego Władzia na strzepy rozerwało, tak samo Józka, co niedaleko z Starachowic pochodził. Dobre chłopcy były. Tylko ja się ostałem jak ta kaleka. Jednak słowa nie powiem Niemcy też ludzie. Aniele mi z więzienia Bauer uratował jak na śmierć ją prowadzili.

Aniela to była jego żona. Osiem lat będzie jak już w ziemi. Poznali się w Niemczech na robotach. Ślub był na klepisku po kryjomu. Po wojnie już z księdzem, obrączkami, gośćmi i poczęstunkiem pod tym dużym kasztanem, co przed chałupą stoi.

- Ją to do więzienia za suknie wzięli Panie. Od jednej Niemki przydziałn dostała, bo tylko tak wtedy można było. Zatrzymali ją żandarmi jak przez wieś z tą kiecką jechała. Od razu do celi, po kolana w wodzie. Na zmarnowanie już była. Bo oni jak psa człowieka traktowali, gorzej nawet. Ten Niemiec, u którego pracowałem to był chłop na miejscu. Jak Ruscy weszli dali mi karabin i mówią, że jak chce to mogę tego Rudolfa - tak mu zdaje się było - na miejscu kropnąć. Nie - mówię. Nie zabiję, to dobry chłop i wy mu też krzywdy nie róbcie, bo jak trzeba było to pojechał ze szynką i wódką i Anielkę z więzienia wy dostał. Po tym więzieniu to ona się strasznie najadła - umarła by prawie od tego. Oni jej tam

zdrowie złamali.

Sam kilka miesięcy w obozie spędził niedaleko Frankfurtu. Ziemię kopali dzień w dzień. Od deszczu to się zrobiła twarda glina. Brukiew gotowana do jedzenia i chleb czerstwy. Jak który już kopać nie mógł to hitlerowiec butem mu głowę w tym błocie trzymał tak długo, aż się nie udusił. Nawet kuli im było szkoda. I stamtąd to go Rudolf zabrał do roboty. Było, za co dziękować. Aniela pracowała u Niemki dwie wsie dalej. Tak się poznali.

„Polska” - pamięta tą tablicę jak po wyzwoleniu wracali na wozach z tym ich „dobytkiem” pożał się Boże. On nie chciał wracać, bo słuchy chodziły, co to za wolność teraz będzie. Jednak ona do ojca i gospodarstwa chciała. Tam dom był z podwórzem i kilka akrów ziemi. Urodziła mu trójkę dzieci. Szóstka rodzeństwa do spłaty była. Tymi dwoma rękoma - niczym więcej tę ziemię kupił.

– Ziemia Panie, to matka. Ona nam życie daje i o nią dbać trzeba.

Biały koń

Lato obrodziło tamtego roku. Duch zesał urodzaj, fale pękających kłosów tańczyły na wietrze. Sad pachniał jabłkami, które zbierało się do wiklinowych koszy. Stara klacz czekała u wozu, a Zygmunt ostrzył kosy na pniu topoli. Aniela piekła ciasta drożdżowe i myła truskawki na knedle. Z komina kuchni letniej biły kłęby szarego dymu. W cebrzyku w kankach stało świeże poranne mleko, a za kurami po podwórzu biegał dziarski kogut. Wielka drewniana stodoła otwarta na przestrzał, a za wrotami od południa młode akacje i pola. Słońce nikło za horyzontem zalewając wszystko czerwienią. U sąsiadów było bicie, córka za męża szła. Podwórze wypełniał zapach wędzonej szynki.

Spać się chodziło wcześniej a wstawano o brzasku. On wsiadał na rower po ósmej i jechał po sprawunki. Wtedy lubiła sobie usiąść w fotelu w małej izbie i zapalić. Ganiał ją za to. Innym razem brała starą książeczkę do nabożeństwa i w milczeniu z zamkniętymi oczyma siedziała bez ruchu. Pamięta jak się toczyła po ziemi na tym podwórzu jak matka nagle umarła. Dziki płacz do nieba. Włosy z włosów rwali. Ojciec kaleka i siódemka małych brzdąców. Dziewięć lat wtedy miała. Trzeba było się wszystkiego uczyć. Na nic innego nie było czasu. Mała Anielka chciała do szkoły, ale na trzech klasach powszechnej się skończyć musiało. Jedynie brat do gimnazjum poszedł. Później oficerem został i w Oświęcimiu mu numer na ręce wytatuowali. Cudem uciekł z transportu jak ich na jakieś roboty wieźli.

Syn, co na TIR-ach jeździ dba o nich. Przywozi im wino Ciociosan, syropy w puszcze, papierosy a ostatnio nawet kuchnie z RFN-u im sprezentował, w której trzy drożdżowce możesz naraz zrobić. Pamięta jak go Zygmunt jak mały Rysio jeszcze do szkoły chodził niestusznie ukarał. Bo nauczyciel powiedział, że pióro ukradł wieczne koledze. Klęczał godzinami na grochu z cegłami w rączkach i

łzami się zalewał i krzyczał do ojca, że to kłamstwo. I jak się później okazało to tak było. Sam dyrektor szkoły Zygmunta za to przepraszał. To był cios dla niego, tak syna niestusznie ukarać. Kupił mu pióro wtedy, żeby do szkoły miał i na polu płakał, że krzywdę dziecku zrobił.

- Zygmunt złote serca ma, ale nerwowy jak diabli i surowy jak dla siebie - mówiła. Gdy umierała po wylewie bez przytomności trzymał ją za rękę mocno i powiedział:

- Żono, jeżeli mnie słyszysz proszę spójrz na mnie...

I ona wtedy jak mówił odwróciła głowę w jego stronę i rzeczywiście popatrzyła na niego, chwilę potem zgasła i jej dłoń stała się zimna w jego garści.

W tym dniu wszystko się zmieniło, a on nie szukał już innej kobiety, choć mógłby, bo jak później u córki w mieście mieszkał to niejedna mu propozycje składała. Wzięli go do miasta, bo zachorował strasznie i gdyby nie przyjechali to by umarł na pewno. Ale to nie było już życie w tych betonowych klatkach, gdzie tyle tych schodów. Wygoda to i owszem do ustępu, blisko, bo za ścianą, woda w kranie, gaz - nie to, co u niego na wsi. Może i nawet lepiej na stare lata. Sam nie wie. Czasem lubił iść na stacje - to tam gdzie wsiadają do tramwajów. Siadał sobie na ławce i nie mógł się na dziwić, jaki ten świat dzisiaj inny - nowoczesny, zabiegany i nerwowy. Pocieszało go to, że już nie długo, bo nic już nie rozumie i miejsca już tu dla niego nie ma, bo ludzie już ze sobą z dwóch końców świata przez telefony bez kabla gadają, albo wnuk w komputerze mu zdjęcia jego pokazuje, choć on już na oczy ledwo widzi. To za dużo.

Tam w nocy wieś była głucha a gwiazdy błyszczwały. Czasem w sobotę siadano w pobliżu szosy na pniach starych akacji i snuto magiczne opowieści. Aniela opowiadała o białym dzikim koniu galopującym po polach z długą grzywą rozwiewaną przez wiatr. To był duch tej ziemi. Czysty jak łąka. Zygmunt, kiedy pola pokrywała mgła zmierzchu czasem widywał chochoły i zjawy. Biegały w łanach zbóż bardzo szybko, a psy ujadły szaleńczo. Duchy zmarłych błądziły po podwórzach, a nad drzwiami wieszano krzyże i czosnek. Kiedy ludzie są dobrzy i szanują ziemię, wtedy te dobre duchy ujawniają się, a złe trzymają z daleka. Jednak z tym już koniec, ludzie nie wierzą, nie widzą i wydaje im się, że są mądrzejsi, bo mają duże telewizory.

Czasem wyszedł na balkon w tym dużym mieście i patrzył na rzędy okien pobłyskujące poświatami ekranów. Coś się skończyło i czuł, że jego czas nadchodzi.

Święto zmarłych. Zygmunt stoi na polu ze łzami w oczach. Domu już nie było, pozostało jedynie rumowisko ze strzaskanym obrazem Jezusa w łodzi, która dobija do brzegu. Gdzieś pod gruzami leżą jego medale w czerwonych pudełkach i zielony mundur kombataneta. Podwórze zarosło chwastami, a w stodole na lnianych sznurach wiszą zbutwiałe od deszczu suknie Anieli. Studnia wyschła, a drewniane płoty przewrócił wiatr. Na polach wypasają się teraz krowy dzierżawcy,

a na szosie zamontowali latarnie. Na cmentarz nie przychodzą koledzy, bo wszyscy już tam leżą. Czas dobiega końca.

Dzień pogrzebu. Był sztandar i łamiący się głos księdza proboszcza. Garść ziemi z jego pola głucho uderzyła o deko trumny. Powietrze za stodołą było ciężkie, a młode brzozy ugięły się w żałobie. Rodzina rozmawiała o okolicznościach i sprawach majątkowych. Pozostała jedynie pamięć - dwa małe kamyki i refleksy światła na twarzy Jezusa w łodzi dobijającej do brzegu.

MARCIN PINIAK Prozaik, dziennikarz, fotograf.

www.piniak.org